

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Demokratiska Republiken Kongo 2007

ALLMÄNT

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Den oerhört allvarliga situationen vad gäller mänskliga rättigheter i Demokratiska Republiken Kongo (DRK) kännetecknas av godtyckliga frihetsberövanden, plundringar, utpressning, kidnappningar, tortyr, våldtäkter, stympningar och massakrer. Grova kränkningar drabbar främst civilbefolkningen och situationen är allvarligast i de östra delarna av landet. Bakomliggande orsaker till kränkningar av de mänskliga rättigheterna är utbredd straffrihet, svaga statliga institutioner, korruption på alla nivåer, låg utbildningsnivå, säkerhetsproblem och svår fattigdom. Många allvarliga kränkningar har kopplingar till illegal mineralutvinning i de östra delarna av landet.

Situationen i DRK är starkt präglad av det långa kriget, den utdragna fredsprocessen och den pågående konflikten i östra delen av landet.

Landets nationella säkerhetsstyrkor, främst den nationella armén och polisen, är skyldiga till majoriteten av de allvarliga kränkningarna av mänskliga rättigheter och internationell humanitär rätt. Olika milisgrupper, även från grannländerna, gör sig skyldiga till grova övergrepp. De mest flagranta MR-kränkningarna under 2007 är polisens övervåld i samband med demonstrationer i provinsen Bas-Congo i januari och de nationella säkerhetsstyrkornas strid mot Jean-Pierre Bemba (senator och oppositionskandidat i presidentvalet) privata styrkor mitt i huvudstaden i mars. Vid båda händelserna skadades eller dog hundratals civila.

Efter fria och demokratiska val 2006 har landet sedan februari 2007 legitima institutioner. Statsapparaten är dock mycket svag och förmår inte garantera medborgarnas säkerhet på det egna territoriet. Än mindre klarar man av att

uppfylla åtaganden enligt internationella konventioner och landets nya konstitution. DRK har ratificerat de centrala konventionerna vad gäller mänskliga rättigheter och lagstiftning finns på många områden. Efterlevnaden av konventioner och lagar är däremot mycket bristfällig. I landet råder ett moratorium för dödsstraff, men DRK stödde inte resolutionen om ett moratorium av dödsstraffet som antogs i FN:s generalförsamling hösten 2007, trots intensiv diplomati från EU:s sida.

Kränkningar av yttrandefriheten och församlingsfriheten förekommer. I juni mördades en journalist och försvarare av mänskliga rättigheter från FN-radion OKAPI och mordet följdes av en farsartad rättegång med dödsdomar som resultat.

Den mycket utbredda förekomsten av sexuellt våld mot kvinnor bör ses mot bakgrund av kvinnans generellt sett svaga ställning i samhället. Jämställdhetsperspektivet lyser i de flesta sammanhang med sin frånvaro.

Antalet barnsoldater minskar, men barn förekommer fortfarande både i den reguljära armén och i milisgrupper. Rättssystemet saknar förmåga att hantera barn- och ungdomsförbrytare. Barnarbete är vanligt förekommande. Antalet gatubarn är stort. I urbana miljöer anklagas i ökande omfattning barn för att vara häxor och därmed orsak till familjens misär. Dessa barn förskjuts och hamnar på gatan.

Det finns ett stort antal kongolesiska och internationella organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter i landet. Frågan om ökad respekt för mänskliga rättigheter står högt på det internationella samfundets agenda i DRK. FN-missionens fältkontor som är spridda över landet ger god information om omfattningen av kränkningar av de mänskliga rättigheterna. Kongolesiska makthavare motsätter sig vanligen inte att diskutera förekomsten av brott mot mänskliga rättigheter i landet. Myndigheternas brist på agerande försvaras med hänvisning till begränsade resurser. Ansvarstagande och politisk vilja på hög nivå saknas.

DRK samarbetar med den internationella brottmålsdomstolen (ICC) och under hösten 2007 överlämnade regeringen en tidigare milisledare, Germain Katanga, till Haag. Katanga var den andra kongolesen efter Thomas Lubanga som överlämnats till internationella brottmålsdomstolen.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Demokratiska Republiken Kongo har ratificerat följande centrala konventioner om de mänskliga rättigheterna:

- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR), 1977, samt det första fakultativa protokollet om enskild klagorätt. Det andra fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har varken ratificerats eller undertecknats.
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (ICESCR), 1977.
- Konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (CERD), 1976.
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW), 1986. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har varken ratificerats eller undertecknats.
- Konventionen mot tortyr (CAT), 1996. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr har varken ratificerats eller undertecknats.
- Konventionen om barnets rättigheter (CRC), 1990. De tillhörande protokollen om barn i väpnade konflikter samt om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades 2001.
- Flyktingkonventionen, 1951, samt det tillhörande protokollet från 1967.
- Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen (ICC), 2002.
- Afrikanska stadgan om mänskliga och folkens rättigheter, 1987. Det tillhörande protokollet om kvinnors rättigheter undertecknades 2003 men har inte ratificerats.

En stor del av de åtaganden som DRK gjort genom att ratificera ovan nämnda konventioner efterlevs inte i praktiken. Landet har dessutom svårt att uppfylla kraven på rapportering till de olika kommittéerna och rapporterna är i många fall flera år försenade.

FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, Louise Arbour, besökte DRK i maj 2007. Hon betonade främst vikten av att bekämpa straffriheten i landet och presenterade ett projekt för kartläggning av alla grova brott mot de mänskliga rättigheterna i DRK som skett under 1993 till 2003. President Kabila gav muntligen sitt godkännande till genomförandet. Sverige stödjer tillsammans med andra givare projektet som ska inledas 2008.

FN:s flyktingkommissarie António Guterres besökte landet i slutet av december och drog då slutsatsen att den humanitära situationen i Nord- Kivu är en av de värsta i världen idag. FN:s särskilda rapportör för våld mot kvinnor, Yakin Erturk, samt rapportören för domares och åklagares oberoende, Martin Schenin, besökte också DRK under 2007, liksom FN:s högste ansvarige för

humanitära frågor John Holmes. FN:s oberoende expert för DRK, Titinga Frédéric Pacéré, besökte landet i december 2007.

MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Polisens, arméns och andra väpnade gruppers brutalitet och övervåld fortsätter att vara ett mycket stort problem i DRK. Polisen och armén är ansvariga för en mycket stor del av de kränkningar av mänskliga rättigheter som rapporterats under året. Utomrättsliga och godtyckliga avrättningar liksom tortyr förekommer.

I januari 2007 slog polisen till mot demonstranter i provinsen Bas-Congo. Övervåldet resulterade i över etthundra döda. Demonstrationerna skedde som en följd av guvernörsvalet i provinsen. I mars 2007 lät presidenten den nationella polisen, armén och det republikanska gardet gå till angrepp mot oppositionsledaren Jean-Pierre Bembas milisgrupp mitt i huvudstaden Kinshasa. Oppositionsledaren vägrade låta avvärpa sin milis efter att han förlorat presidentvalet i slutet av 2006. Händelserna i mars ledde till att flera hundra människor, de flesta civila, dödades. Därtill arresterades ett stort antal personer, även minderåriga och kvinnor, och många är fortfarande frihetsberövade utan att ha ställts inför rätta. De båda händelserna har hittills inte fått några rättsliga följder.

Det finns inga bekräftade uppgifter om statligt sanktionerade politiska mord under året. Politiskt motiverade kränkningar av mänskliga rättigheter har däremot ökat sedan valet 2006.

Förhållandena i landets fängelser och arrester är undermåliga. Byggnaderna är förfallna och säkerheten mycket bristfällig. Rymningar från fängelser och häkten är vanligt förekommande. Det råder i regel brist på vatten, mat, toaletter, sjukvård och mediciner. Endast huvudfängelset Makala i Kinshasa har en budget för mat till de intagna. De intagna är beroende av hjälp utifrån, från anhöriga och hjälporganisationer. Övergreppen är många och grova. Misshandel, våldtäkter och tortyr förekommer. Det är okänt hur många som avlider varje år i fängelser och arrester.

Kvinnor och minderåriga hålls fängslade tillsammans med vuxna män. Endast vissa större anstalter skiljer dessa grupper åt. Uppgifter gör gällande att prostitution förekommer i landets fängelser. Myndigheterna följer inte de lagar som gäller behandling av gripna och fångar. Det saknas ofta dokumentation om de intagna och vilka brott de misstänks för.

Internationella organisationer och frivilligorganisationer ges i regel tillträde till fängelser och häkten, men möter ofta svårigheter genom att tillträde inte ges till fängelsernas alla utrymmen. Illegala fängelser och häkten förekommer. Underrättelsetjänsten har arrestlokaler dit internationella organisationer och frivilligorganisationer nekats tillträde.

4. Dödsstraff

Dödsstraff utdöms som påföljd för en rad brott i DRK, främst av militärdomstolarna. Efter det moratorium som infördes 2003 har de dödsdomar som utfärdats inte verkställts. Inför antagandet av den nya författningen debatterade övergångsparlamentet avskaffandet av dödsstraffet. Majoriteten ställde sig positiva till att behålla en lagstiftning som tillåter dödsstraff i straffrätten. I konstitutionen slås medborgarens rätt till liv och frihet fast om inte annat är föreskrivet enligt lag. Den inhemska opinionen är för dödsstraff i tron att det fungerar som ett instrument för att stävja kriminalitet.

DRK stödde inte resolutionen om ett moratorium av dödsstraffet som antogs i FN:s generalförsamling hösten 2007, trots intensiv diplomati från EU:s sida.

5. Rätten till frihet och personlig säkerhet

Fall av godtyckliga frihetsberövanden förekommer främst i de östra delarna av landet, men drabbar de allra fattigaste, gatubarn och kvinnor i hela DRK. De gripna blir sällan informerade om orsaken till arresteringen och den lagstadgade häktetiden om 48 timmar överskrids ofta innan man ställer de gripna inför rätta, det vill säga om fallen överhuvudtaget prövas av domstol.

Det finns inga restriktioner för resor inom landet, men de praktiska svårigheterna att förflytta sig inom DRK:s enorma territorium är stora. Polis, militär och andra väpnade grupper hindrar ofta förflyttning i syfte att berika sig på mutor från de resande.

Det tar lång tid att få ett pass utställt och den sökande förväntas i de flesta fall betala mutor. Giftna kvinnor måste ha sin makes tillstånd för att få rätt till pass samt för att resa utomlands.

6. Rättssäkerhet och rättsstatsprincipen

Offer för brott mot mänskliga rättigheter får mycket sällan upprättelse i det kongolesiska rättssystemet. Rättsväsendet är fortsatt i mycket dåligt skick och allvarliga brister finns längs hela rättskedjan, från svårigheter att anmäla och få tillgång till advokat till att den som eventuellt döms för brott rymmer från

fängelset. Rättsväsendet är inte oberoende och man finner omfattande korruption på alla nivåer i systemet. Behoven inom hela rättssystemet är enorma av exempelvis utbildning, kännedom om nya lagar, material, lokaler och fungerade löneutbetalningar.

Det finns lokala domstolar runt om i landet, en överinstans i varje provins, tre överinstanser i Kinshasa, Lubumbashi och Kisangani och slutligen en Högsta domstol i Kinshasa. Det militära rättsväsendet är fortfarande starkt i DRK och tolkningen av vad som faller under militär jurisdiktion är generös. De få fall av beväpnade mäns övergrepp mot civila som hanteras av rättssystemet hamnar således ofta i militärdomstol. Risken för oegentliga rättegångar är överhängande. Med fortsatta strider i östra delen av landet möter man även argumentet att de militärer som misstänks för framför allt våldtäktsbrott är outhärliga som befälhavare och därför inte kan åtalas.

En reformering av rättssektorn ingår i den diskussion som förs om behovet av en övergripande reformering av säkerhetssektorn i DRK (försvar, polis och rättsväsende).

Viss rättvisa skipas fortfarande genom den sedvanerätt som de traditionella stamhövdingarna står för.

7. Straffrihet

I DRK råder en mycket utbredd straffrihet, vilket är en av de främsta anledningarna till att man inte kan konstatera någon nämnvärd minskning av de grova övergrepp som sker i landet. Det finns ett stort antal kända allvarliga händelser, i vilka högt uppsatta myndighetspersoner eller militärer varit inblandade, där rättssystemet varit oförmöget eller ovilligt (på grund av politiska påtryckningar) att genomföra rättsprocesser.

En rättegång under 2006 rörande en massvåldtäkt i byn Songo Mboyo började som en framgång för rättssystemet. Rättegången genomfördes med stöd av FN-styrkan MONUC (United Nations Mission in the Democratic Republic of Congo) och var tänkt att tjäna som exempel i kampen mot straffrihet och sexuellt våld mot kvinnor. För första gången ställdes militärer inför rätta anklagade för våldtäkt. Tolv militärer åtalades, av vilka sex dömdes till långa fängelsestraff. Ett halvår efter att domen fallit hade alla sex dömda flytt från fängelset. Förutom den farsartade utgången av processen är nu offren och flera vittnen återigen utsatta för hot.

Straffriheten omfattar inte bara grova brott mot mänskliga rättigheter. Bristerna i polis- och rättsväsendet innebär att mindre allvarliga brott också

passerar ostraffade. Omedelbar ”rättvisa” skipas då det händer att människor i omgivningen tar lagen i egna händer.

Rättsskipning efter den långa konflikten i DRK är ett återkommande tema i internationella sammanhang. Det nationella rättsväsendet klarar inte att självständigt hantera mer komplexa eller politiskt känsliga åtal. Under året har ett flertal ledare från olika milisgrupper tilldelats såväl titlar inom den kongolesiska armén som amnesti för uppror mot staten, i utbyte mot att de lagt ner sina vapen. Trots välgrundade misstankar om att flera av dem har begått grova brott har de ännu inte resulterat i några rättsliga följder.

Internationella brottmålsdomstolen (ICC) beslutade sommaren 2004 att utreda brott mot mänskligheten, folkmord och krigsförbrytelser som utförts i landet efter det att Romstadgan trätt i kraft. Hösten 2007 överlämnade DRK Germain Katanga, tidigare milisledare, till ICC. Katanga var den andra kongolesen efter Thomas Lubanga som överförts till ICC.

8. Yttrande-, tryck-, mötes-, förenings- och religionsfrihet m.m.

Den nationella armén och polisen fortsätter att kränka yttrande- och mötesfriheten. Många lokala journalister drabbas av hot, trakasserier och godtyckliga frihetsberövanden. Flera journalister har mördats under året - en illustration över den försämrade säkerhetssituationen för verksamma inom mediebranschen och för människorättsförsvarare. Regeringen har i stor utsträckning kontroll över etermedia och stängde under hösten ett antal radio- och tv-kanaler med hänvisning till obetalda licensavgifter. Det är troligt att man hade bakomliggande motiv då de flesta kanalerna var oberoende eller tillhörde regimkritiker. Journalistkåren är underbetald, dåligt utbildad och därför mottaglig för påtryckningar. Inte sällan är inslag i media köpta. Själv censur är också vanligt förekommande.

Mötesfriheten har allvarligt kränkts vid ett flertal tillfällen under året. Det omnämnda övervåldet från polisens sida i samband med demonstrationer i provinsen Bas-Congo är kanske det mest allvarliga exemplet.

Den största delen av befolkningen är kristen och kyrkan har stort inflytande över det dagliga livet och de i samhället rådande värderingarna. Andra trosinriktningar förekommer och respekteras i stor utsträckning .

9. De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

I december 2005 folkomröstade man om en ny konstitution som antogs i början av 2006. Den nya konstitutionen var en förutsättning för att genomföra val. Demokratiska val genomfördes i DRK i juli 2006. Nästan 18 miljoner eller

drygt 70 procent av de registrerade väljarna gick till valurnorna för att välja en ny president och ett nytt parlament. Sedan drygt ett år tillbaka har därmed DRK legitima institutioner.

I februari 2007 bildade premiärminister Antoine Gizenga en koalitionsregering. Presidentens parti har flest poster. Regeringen var inledningsvis mycket stor med 61 ministrar, vilket gjorde den ineffektiv och anonym. Endast tio procent av regeringsmedlemmarna hade tidigare regeringserfarenhet. I slutet av november skedde en regeringsombildning utan stora förändringar på nyckelposterna. Antalet ministrar i regeringen har dock minskat betydligt och arbetet är nu tänkt att bedrivas huvudsakligen i två kommissioner.

Regeringen har under sitt första år levererat mycket lite av det som utlovades under valkampanjen. Maktkamp mellan departement samt egenintressen karaktäriserar statsapparaten. Både president Kabila och premiärminister Gizenga har hållit låg profil. Den verkliga makten är i huvudsak koncentrerad till presidenten och hans närmaste medarbetare. Man planerar en decentralisering av befogenheter till provinsnivån, men lagförslaget har ännu inte antagits. På provinsnivå är kapaciteten att hantera en potentiell decentralisering av makten bristfällig.

Parlamentet (senaten och nationalförsamlingen) utmärker sig bland de nya institutionerna och utövar sin kontrollfunktion relativt väl. Parlamentet har ett mycket omfattande lagstiftningsarbete framför sig då många aspekter i den nya konstitutionen kräver antagande av nationella lagar. Parlamentet har under hösten antagit en lag om oppositionen samt en lag om finansiering av politiska partier. Oppositionen är aktiv och fungerar väl. En av oppositionsledarna, senatorn och förloraren i presidentvalet Jean-Pierre Bemba, befinner sig dock i exil i Portugal sedan april 2007. Hans eventuella återvändande är omdiskuterat.

Man planerar att hålla lokalval under den senare delen av 2008, men de krav som ställs på statsapparaten för att genomföra en ny omgång val är enorma.

Fem av fyrtiofem ministrar i den kongolesiska regeringen är kvinnor. Av senatens 108 senatorer är fem kvinnor och i nationalförsamlingen är fyrtio av 500 ledamöter kvinnor.

EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

DRK har ratificerat ILO:s (International Labour Organisation) åtta centrala konventioner om mänskliga rättigheter:

- Förbud mot tvångsarbete (konventionerna nr 29 och 105)

- Förbud mot barnarbete (konventionerna nr 138 och 182)
- Icke-diskriminering i arbetslivet (konventionerna nr 100 och 111)
- Föreningsfrihet och förhandlingsrätt (konventionerna nr 87 och 98)

Konventionerna tillämpas inte i nämnvärd utsträckning.

Det finns ingen fungerande arbetsmarknad i DRK. Arbetslösheten är mycket hög, särskilt bland ungdomar. De flesta kongoleser klarar sitt uppehälle med inkomster från den informella sektorn, självhushåll och byteshandel. Den som arbetar för lön har ofta ett stort antal familjemedlemmar och vänner att försörja.

Offentligt anställda har mycket låga löner, om de alls får betalt. Fackföreningar finns men har begränsat inflytande eftersom den informella sektorn dominerar.

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Statligt administrerad hälso- och sjukvård är mycket bristfällig och saknas i de flesta fall helt och hållet. Privata aktörer eller enskilda organisationer tillhandahåller den sjukvård som går att finna. Stora delar av befolkningen saknar helt tillgång till sjukvård. Det råder brist på mediciner och vaccin. En persons ekonomiska situation avgör vilken typ av sjukvård man har att tillgå.

Ungefär 1000 människor avlider varje dag på grund av svält eller sjukdom - ofta som en indirekt konsekvens av den pågående konflikten. Över 70 procent av befolkningen beräknas lida av undernäring och trots enorma vattentillgångar saknar nästan hälften av befolkningen tillgång till rent vatten. Den förväntade medellivslängden är 44 år. Barnadödligheten är mycket hög.

12. Rätten till utbildning

Sexårig grundskola är i teorin obligatorisk och avgiftsfri, men i praktiken måste föräldrarna bekosta skoluniform och material samt bidra till lärarnas löner. Knappt hälften av barnen i DRK går i skolan och än färre genomgår någon form av högre utbildning. Andelen flickor som går i skolan är lägre än andelen pojkar.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Landet har enorma tillgångar av mineraler, skog och vatten samt goda förutsättningar för jordbruk. Landets ekonomi är körd i botten till följd av krig och konflikt, långvarigt politiskt vanstyre, misskötsel av ekonomin, omfattande korruption, laglöshet, dålig infrastruktur och ett stort beroende av inkomster från export av ett fåtal råvaror.

DRK placerar sig på 168:e plats i UNDP:s (United Nations Development Programme) Human Development Index (HDI) och är därmed ett av de tio fattigaste länderna i världen. Enligt Världsbanken lever 80 procent av befolkningen på mindre än en dollar om dagen.

OLIKA GRUPPERS ÅTNJUTANDE AV DE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETERNA

14. Kvinnors rättigheter

Jämställdhetsperspektivet lyser i de flesta sammanhang med sin frånvaro och jämställdhetsförespråkare möts ofta av oförståelse och ointresse. Det kongolesiska samhället är traditionellt patriarkaliskt - hemgift, tvångsgifte och månggifte förekommer. Kvinnor bär en stor del av arbetsbördan i vardagslivet, får i allmänhet sitt första barn tidigt och föder i genomsnitt 6-7 barn. Mödradödligheten är en av de högsta i världen.

Den nationella lagstiftningen är ofta diskriminerande mot kvinnor. En gift kvinna behöver sin äkta makes tillstånd för att företa olika typer av rättshandlingar. Bland annat måste en gift kvinna begära tillstånd hos maken för att förflytta sig fritt samt resa utomlands eller ansöka om passhandling. Vidare krävs tillåtelse från maken att sälja och hyra fastigheter eller öppna bankkonto. Enligt lagen står det kvinnor fritt att söka anställning samt att arbeta. Maken har dock rätt att inskränka denna rätt om kvinnans arbete visar sig inverka negativt på familjens hushåll. Vid skilsmässa tillfaller barnen maken medan kvinnan vanligen får besöksrätt. Det är dessutom praxis att en avlidens makes släktingar övertar dennes egendom, istället för att arvet går till maken.

Kvinnors möjlighet till makt och inflytande i samhällslivet hindras också av att de inte har samma tillgång till utbildning, särskilt högre sådan, som män. Det är få kvinnor som innehar högt uppsatta positioner i det kongolesiska samhället. Jämställdhetsministerns ställning i regeringen är svag och ministeriet tilldelas enligt budgetpropositionen för 2008 endast 0,1 procent av den totala budgeten. Jämställdhetsministeriet har utarbetat ett lagförslag på jämställdhetsområdet. Lagförslaget har lämnats till regeringen i sin helhet och väntar på behandling. Förslaget innehåller bland annat en kvot med stegvis ökande procentandel för kvinnors representation i det offentliga. Debatt kring lagförslaget saknas och enligt uppgift har få externa aktörer varit inblandade i utarbetandet av lagförslaget.

Polygami förekommer på landsbygden, trots att det är förbjudet. Prostitution är förbjudet enligt lag för barn under 14 år, men är vida spritt även bland unga. Det har lett till att sexuellt överförbara sjukdomar, däribland hiv/aids, har fått stor spridning inte minst i de konfliktdrabbade områdena. Kvinnlig

könsstymning är inte vanligt förekommande, med undantag för några isolerade folkgrupper i norr.

Våld mot kvinnor och särskilt sexuellt våld når ofattbara nivåer i DRK. UNICEF uppskattar att hundratusentals kvinnor och flickor har utsatts för sexuellt våld sedan konflikternas början i mitten av 90-talet. Sexuellt våld mot kvinnor används som strategi i krigföring för att tortera och förödmjuka. Genom våldtäkt förstör förövarna familjer och hela samhällsstrukturer.

Män i uniform (nationella armén, polisen och andra väpnade grupper) är skyldiga till de allra flesta fall av våld mot kvinnor, sexuellt våld och (mass)våldtäkter. I de områden där konflikten avmattats ser man dock ingen tydlig minskning av antalet offer för sexuellt våld. Tvärtom noteras en ökande andel civila förbrytare. Grundorsakerna kan hittas i en kombination av straffrihet, fattigdom, droger och banalisering av brotten. Härtill kommer ett tungt arv från den repressiva Mobutu-diktaturen med en kultur av tortyr inom säkerhetsstrukturerna.

Den absolut största delen av alla fall av sexuellt våld mot kvinnor och flickor (även spädbarn) rapporteras från de östra provinserna Ituri, Nord och Syd Kivu, men fenomenet finns i hela landet. Sexuellt våld mot män förekommer och är om möjligt än mer tabubelagt.

Kvinnor som utsatts för sexuellt våld får inte bara fysiska och psykiska men, utan blir även offer för stigmatisering och förskjuts ofta av sina män och familjer. För många är det omöjligt att återvända till ett normalt liv. Den kongolesiska lagen tillåter inte abort vid våldtäkt och därför föds många barn som resultat av sexuellt våld. Då offren ofta är unga är allvarliga fysiska åkommor till följd av graviditet vanligt förekommande.

Precis som när det gäller övriga brott mot mänskliga rättigheter, saknas en uttrycklig politisk vilja på högsta nivå att få ett slut på det sexuella våldet. Det civila samhället och det internationella samfundet framför löpande, till president Kabila, regeringen och parlamentet samt till ledningen för militären respektive polisen, krav på att offentligt fördöma all form av sexuellt våld och sätta stopp för den kultur av straffrihet som råder.

I juli 2006 antog parlamentet en lag om sexuellt våld. Implementeringen av lagen är dock mycket bristfällig. Arbete pågår för att sprida kunskap om lagen inom rättsväsendet och till befolkningen.

Det utbredda sexuella våldet har fått ökad uppmärksamhet nationellt och internationellt. Man kan konstatera ett visst engagemang från kongolesiska makthavare, många aktiva kongolesiska och internationella organisationer och

stor uppmärksamhet från bilaterala och multilaterala samarbetspartners. Verkliga effekter av det ökade engagemanget för problemet är dock begränsade och koordineringen av insatser brister.

15. Barnets rättigheter

DRK har en mycket ung befolkning – nära hälften av invånarna är under femton år. Konsekvenserna av konflikterna i landet drabbar barnen hårt – extrem fattigdom, våld, flykt, föräldralöshet, brist på tillgång till hälso- och sjukvård, utebliven skolgång och arbete i mycket unga år.

Barnsoldater förekommer fortfarande inom vissa väpnade grupper. Man har dock under de senaste åren sett en minskning av antalet barnsoldater.

Det finns tiotusentals gatubarn i landet, framförallt koncentrerade till Kinshasa och övriga stora städer. De är antingen föräldralösa, har flytt undan kriget eller anklagats för att vara häxor. Barnen är tvungna att tigga, stjäla eller prostituera sig för att klara sig. Droganvändning är vanligt förekommande inom denna grupp. Vissa organiserar sig i kriminella grupper, beväpnar sig och begår våldshandlingar. Barnen behandlas ofta illa av polisen som snarare betraktar gatubarnen som kriminella än hjälpbehövande. Det har rapporterats om massarresteringar av gatubarn i syfte att ”rensa” städernas gator.

Föreställningen att barn kan inneha kraft som medför olycka är ett fenomen som i DRK fått stor spridning, särskilt i urbana miljöer. Låg utbildningsnivå, långvariga ekonomiska svårigheter och väckelsekyrkor underblåser dessa föreställningar. Det är inte ovanligt att ett barn anklagas för häxeri när en familj drabbats av svårigheter. Familjen förskjuter barnet och barnet hamnar på gatan. FN-organet UNICEF bedömer att 70 procent av de 13 000 gatubarn man uppskattar finns i Kinshasa är offer för anklagelser om häxeri.

Trots att DRK har ratificerat barnkonventionen gör rättsväsendet ofta ingen skillnad mellan barn och vuxna.

16. Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Befolkningen i DRK består av över 200 folkgrupper. Konflikterna i östra delen av landet har resulterat i ökade etniska spänningar mellan folkgrupper. I de nordöstra delarna av landet finns pygméer (batwa), en marginaliserad ursprungsbefolkning som lever helt vid sidan av det övriga samhället.

I den nya författningen som antogs i februari 2006 fastslogs att samtliga invånare, och deras ättlingar, som befunnit sig inom landets gränser vid

utropandet av självständigheten i juni 1960 ska betraktas som kongoleser, oavsett etnicitet. Frågan om medborgarskap är problematisk särskilt i de konfliktdrabbade områdena. Detta på grund av etniska spänningar, flyktingvågor et cetera.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet

Få uppgifter framkommer om diskriminering av eller våld mot personer på grund av sexuell läggning. Givet de traditionella värderingarna i landet kan man dock konstatera att homosexuella, bisexuella och transsexuella inte kan visa sin sexuella läggning öppet. Risker för stigmatisering är överhängande.

18 Flyktingars rättigheter

Säkerhetsläget i östra DRK har gett upphov till ett mycket stort antal internflyktingar. Bakgrunden till den allvarliga humanitära situationen är en drastiskt försämrade situation med växande etniska spänningar, ökad militär närvaro, ett stort antal väpnade grupper, en avstannad DDR-process (Disarmament, Demobilization and Reintegration), utbredd straffrihet och en utebliven freds- och försoningsprocess. Civilbefolkningen utsätts av armén och polisen för grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna men grova brott begås även av väpnade grupper. Befolkningen lider också akut brist på mat och förnödheter, saknar grundläggande sjukvård och löper stor risk att drabbas av sjukdomsepidemier. Givet säkerhetsläget möter dessutom hjälporganisationer och biståndsaktörer stora svårigheter med att initiera program som syftar till hållbar utveckling i de hårdast drabbade provinserna.

I Nord-Kivu i december 2007 räknade man med totalt 800 000 internflyktingar, en tredjedel av befolkningen i provinsen. Det senaste året har 400 000 personer tvingats på flykt och bara sedan i augusti 2007 har 170 000 människor sett sig tvingade att lämna sina hem. Det är den största flyktingvågen sedan inbördeskrigets slut 2003. Ungefär hälften av internflyktingarna har befunnit sig på flykt i flera år.

Intensifierad konflikt ökar svårigheterna för hjälporganisationer att nå fram till de behövande. På vissa platser har hjälporganisationer helt upphört med sin verksamhet på grund av det försämrade säkerhetsläget. Många internflyktingar kommer inte heller till flyktinglägren utan söker skydd hos familjer i omgivningen.

Internflyktingar finns i flera av provinserna i östra delen av landet. Kongolesiska flyktingar finns dessutom i Burundi, Rwanda, Uganda, Republiken Kongo, Tanzania, Angola och Zambia. Flyktingarna återvänder i mycket liten utsträckning. DRK samarbetar med FN:s flyktingorgan UNHCR.

19. Funktionshindrades rättigheter

Funktionshindrade befinner sig precis som stora delar av befolkningen i en utsatt situation. DRK har varken undertecknat eller ratificerat konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder. Samhället är överlag inte anpassade för funktionshindrade vilket ofta beror på bristande resurser.

ÖVRIGT

20. Frivilligorganisationers arbete för mänskliga rättigheter

Det finns ett relativt stort antal nationella och internationella frivilligorganisationer som tillsammans med andra aktörer bidrar till att främja och stärka de mänskliga rättigheterna i DRK. Som stöd för det civila samhället finns sedan 2001 en juridisk bas för de organisationer som registrerat sig hos myndigheterna.

De frivilligorganisationer som sysslar med mänskliga rättigheter är främst koncentrerade till de större städerna, men allt fler etablerar sig i landets östra provinser. Många verkar endast lokalt, medan ett antal är organiserade på regional, nationell och i vissa fall även på provinsnivå.

Organisationerna verkar under besvärliga förhållanden, men bedriver trots detta sin verksamhet både nationellt och i internationella fora. Rapporter gör gällande att medlemmar i frivilligorganisationer drabbats av olaga frihetsberövanden, beslagtågande av egendom, hot och trakasserier. Till exempel meddelade informationsministern på hösten 2007 att han ansåg att frivilligorganisationen till skydd för journalister *Journaliste en Danger* (JED) borde hindras från att bedriva sin verksamhet.

21. Internationella och svenska insatser på området mänskliga rättigheter

FN:s för närvarande största fredsbevarande mission i världen, MONUC, har integrerat frågor rörande mänskliga rättigheter i sitt arbete. Man har en avdelning på huvudkontoret som arbetar specifikt med dessa frågor samt handläggare som arbetar med mänskliga rättigheter på missionens fältkontor som är spridda över hela landet. Verksamheten syftar till att främja mänskliga rättigheter runt om i landet och rapporterna från fältkontoren ger samtidigt en god uppfattning om vidden av de kränkningar som pågår dagligen. MONUC:s avdelning för mänskliga rättigheter arbetar nära det fältkontor som FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter har i Kinshasa. De båda organisationerna lyder under samma chef, men har delvis olika mandat.

Det svenska utvecklingssamarbetet med DRK har fortsatt tonvikt på humanitära insatser, men Sverige stödjer också, genom Sida, olika FN-organ samt de internationella organisationerna International Center for Transitional Justice (ICTJ), Global Witness, Panos Paris och Global Rights. Detta för att främja mänskliga rättigheter och demokratisk samhällsutveckling i DRK. Sverige stödjer det kartläggningsprojekt av brott mot mänskliga rättigheter som FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter initierade under 2007. Ett mindre stöd har också utgått till MONUC:s fond till förmån för försvarare av mänskliga rättigheter och vittnen till kränkningar. Sverige deltar med civilpolis och militärobservatörer i MONUC samt har en genderrådgivare i EU-missionen EUSEC (EU Security Sector Reform Mission in the Democratic Republic of the Congo) som arbetar med stöd för arméreformer.

Ett antal svenska frivilligorganisationer verkar för mänskliga rättigheter i DRK. De är bland andra Diakonia, Pingstmissionen, Röda korset och Svenska missionskyrkan som ger aktivt stöd till kongolesiska enskilda organisationer.